

UDC 930.85 (4—12)

YU ISSN 0350—7653

ACADEMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS

COMITE INTERACADEMIQUE DE BALKANOLOGIE
DU CONSEIL DES ACADEMIES DES SCIENCES ET DES ARTS
DE LA R.S.F.Y.
INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

BALCANICA

ANNUAIRE DE L'INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

XV

BELGRADE 1984

<http://www.balkaninstitut.com>

буду заступљени радови из свих крајева у Југославији у којима живе Мабари.

Књига се завршава Регистром којим је састављач — да би олакшао читаоцу да нађе тражено име ако се оно јавља више пута на једној страни — крај броја стране означи бројком колико пута се оно спомиње на тој страни.

Једна примедба: са жаљењем констатујемо, да ова корисна и значајна књига може да служи највише читаоцу који влада мабарским језиком, пошто не садржи ни појединачне резимее радова, а а нема ни општег резимеа на крају књиге било на српскохрватском,

било на којем светском језику. Било би целисходно да је Поговор обављен и на српскохрватском језику, пошто он садржи много корисних података. Верујемо да ће следеће књиге ове врсте то да надохнаде.

И на крају да констатујемо: ова књига, било да се узме у обзир садржина самих објављених радова у њој, било библиографија уз радове, затим одабрана библиографија на крају књиге и Поговор састављача, откривају колико је до сада много урађено на пољу истраживања мабарске фолклористике у Југославији.

Магдалена Веселиновић-Шули

Мира Шаkota, РИЗНИЦА МАНАСТИРА БАЊЕ КОД ПРИБОЈА,
Републички завод за заштиту споменика културе, Студије и монографије I,
Београд 1981, 173 стр., 90 слика, 6 табли-прилога у боји.

Прошла је једна деценија од срећног тренутка кад је мала група стручњака Републичког завода за заштиту споменика културе, који су предводили архитект-конзерватор Иван Костић и конзерватор-саветник Мира Шаkota, открила изузетно значајан налаз. Приликом конзерваторско-археолошких истраживања манастира Бање, односно Светог Николе Дабарског код Прибоја на Лиму, у малој цркви Успења, која је дозидана Св. Николи, 25. септембра 1974. ископан је део манастирског ризничног депозита испод црквеног пода. Налаз се састојао од четрдесет што сребрних што позлаћених предмета црквене и световне намене, украшених драгим каменом, полудрагим или горским кристалом. За њихову изузетно добру очуваност дужни смо одати хвалу непознатим лицима која су их, брижљиво замотане у луксузан текстил, пажљиво ставила у дрвени сандук, што се могло закључити на основу његових остатака, и закопала испод камених плоча црквеног патоса. Данас је пред нама једна

изванредно опремљена и студиозним текстом испуњена књига о овом налазу, дело Мира Шаkota, одличног познаваоца инвентара наших манастирских ризница. Текст је подељен на четири главе и бројна поглавља, која у III глави сачињавају у ствари каталог ризнице с прецизно детаљисаним јединицама. Поред исцрпних обавештења која читалац стиче из текстовног дела ове публикације, и њени богати илустровани прилози преносе сјајне и многоструке вредности и поруке из културне историје и уметности Срба до краја XV века, кад се датира најстарији предмет овог налаза, до последње деценије XVII века, кад је закопан сандук с бањским црквеним благом и кад је манастир, ускоро после тога, поново опустео, не зна се већ који пут у својој историји. Ова драгоценна књига, прва у серији „Студије и монографије“, представља једно од остварења из амбициозног издавачког програма Завода да поред сталне едиције „Саопштења“ повремено публикује посебне свеске са значајним резултатима

научних истраживања и конзерваторских радова појединих аутора или групе стручњака. Иако формално монографско, ово вредно дело по садржају можемо без потешкоћа сагледати у ширем контексту његовог значаја за балканологију уопште, односно за изучавање историје културе и уметности земаља европског југоистока и средње Европе. Ризнички предмети бањског блага — рипиде, кивоти, кадионице, путири, чаше, крстови, ланагије, кандила, кашике, дугмад — пре свега су нов и изузетно значајан прилог за познавање уметничког стваралаштва и његовог естетски и технолошки високог достигнућа у средишњим областима Балкана из времена кад историјске околности нису биле нарочито погодне за њега. Бањским ризничким предметима је у великој мери обогаћен фонд предмета уметничког занатства код Срба, посебно за XVII век, иначе још увек мало познато раздобље у том погледу. Мањи број бањских предмета профане или црквене намене који су настали у неким земљама и уметничким средиштима Европе, чувеним по високо развијеном златарском уметношћу и специфичностима у том стваралаштву (на пример обрада горског кристала у Венецији, напрсни крстови од рожине израбени у познатој дуборезачкој радионици Тројице-Сергејевске Лавре у Загорску крај Москве) сведоче о истанчаном укусу и начину живота оних који су се њима служили, а такође откривају нове културне и уметничке везе између појединих земаља, или потврђују континуитет већ раније одржаваних. Предмети из бањског налаза су речита и јасна сведочанства о изузетно занимљивом креативном стилском синкретизму у уметничким занатима за време турске управе над балканским народима. Та чињеница је посебно карактеристична за уметничке занате, пре свега за златарство у земљама средишњег Балкана, као и висока достигнућа појединих уметника за чија се естетска решења другде не налазе аналогije. Ваља нагласити да је аутор стилским

анализама бањског материјала — у низу кадионица први примерак — нарочито усмерио своју пажњу на појаву ретардираних стилских елемената зреле готике који су током XVI века преовладали у златарским радионицама Приморја, Херцеговине, Босне, Србије, Славоније, Јужне Угарске, Молдавије, указујући на радионице у Ердељу и на могућност да се у њима непосредно набаве златарске израбевине, или на посредне утицаје из ердељских златарских средишта. На основу предмета из бањског налаза откривена су имена домаћих, досад непознатих златара-кујуница, идентификовани су неки њихови радови и убициране неке радионице. Најзад, релативно богатим новим подацима из гравираних натписа на бањском благу осветљени су нови моменти из историје Бање, једног од најзначајнијих српских манастира, чија је историја, како истиче аутор монографије, „још увек пуна непознаница“. Натписи су проширили и сазнања о дабробосанским епископима и утврдили редослед њихових смена на бањском престолу. У признања која су уследила по откривању златарских предмета бањске ризнице треба убројати и чињеницу да су ти предмети — брижљиво очишћени и зналачки конзервирани — током последњих година често коришћени као експонати првог реда за изложбене манифестације које су одржаване у земљи и иностранству. Од експоната је посебно пажњу посетилаца оправдано привлачио пар рипида од позлаћене сребрне легуре, украшених емајлом и цизелираним мотивима, које је 1559—60. завештао манастиру патријарх Макарије Соколовић, обновитељ Бање. Рипиде су дело неког српског златара; по претпоставци аутора монографије, можда је то био Михаило Десисалић, син Марков, сарајевски житељ и члан угледне старе племићке породице, а касније и златарске. По високој уметничкој вредности, рипиде се без двоумљења могу сврстати међу најлепша досад позната дела XVI ве-

ка у српском уметничком занатству.

Предмети бањске ризнице потврђују наше лично уверење, већ изречено другом приликом, да су током XVI и XVII века у балканским земљама, међу категоријама ликовног и занатско-уметничког стварања, племенити занати — у које се убраја и златарство — у естетским и технолошким квалитетима и оригиналним решењима били изнад монументалног сликарства, иконописа, минијатуре, графике. У уметничком занатству десио се и најдрастичнији прекид с византијском традицијом, на основу чега временско-стиљска одред-

ница „поствизантијски“ у вези са тим стваралаштвом губи свој смисао и значење. Јер оно је необично, стилски синкретистичко, обележено особеностима које немају аналогја. И бањско сребро и злато подржавају нас у уверењу да би програм предавања историје уметности на Филозофско-историјском факултету у Београду требало проширити неосновано потпуно заостављеном историјом уметничких заната који су у прошлости цветали на нашем тлу. Студенти са дипломом историје уметности знају мало или ништа о том цветању.

Верена Хан

О ПРОБЛЕМАТИЦИ СРЕДЊОВЕКОВНОГ СТАКЛА У ЈУГОСЛАВИЈИ: ТРИ ЗНАЧАЈНЕ ПУБЛИКАЦИЈЕ БАЛКАНОЛОШКОГ ИНСТИТУТА САНУ

Балканолошки институт САНУ је међу својим научним пројектима имао и комплексна истраживања у вези са проблемима коришћења и производње стакла у средњем веку на територији Југославије. Што је ретко, и што треба посебно нагласити, програм је у целини остварен у три значајне публикације које фиксирају наша *досадашња* знања о овој проблематици. Она истовремено иницирају у ком правцу треба усмерити даља истраживања. Битне нове резултате можемо очекивати са систематских археолошких ископавања и будућих подробних хемијских анализа, уз наду да ће се још негде пронаћи и понеки писани документ.

Као прва појавила се публикација „Зборник радова са међународног саветовања одржаног од 22. до 24. априла 1974. године у Београду: *Средњовековно стакло на Балкану (V—XV век)*“. Саветовање је у оквиру свог плана рада организовао Балканолошки институт (САНУ, Балканолошки институт, посебна издања, књ. 3, Београд 1975, 1—247, са цртежима и фотографијама уз чланке).

На брижљиво припремљеном саветовању, бројни научни радници, наши и страни, обухватили су у својим рефератима битна питања, уз коришћење најновијих резултата. Питања у вези са средњовековним стаклом у Југославији сагледавана су у комплексним видовима, од вероватног континуитета са касноантичким стварањем (преко ране Византије), разраде страних утицаја (најдокументованија с Венецијом), до појаве домаће производње (за Дубровник потпуно сигурно). Разрађивани су и облици коришћења стакла: за нажит, у архитектури (прозорско стакло), за свакодневну и културну употребу, у оквирима примењене уметности. При тако свестрано обухваћеној проблематици на једном месту, још јасније се издвајају празни простори. Најтежи и најдалекосежнији по последицама је онај који је везан за истраживања на територији Византије — у Европи и Малој Азији. Осим првокласне студије Гледис Давидсон о стакларској производњи у Коринту, или синтетичких и појединачних обрада извесних луксузних и